

Pilgrimstanken återuppväckt

Att vara pilgrim

Att vandra som pilgrim är att bevara en tusenårig tradition. Vandringstraditionen är lika gammal som människosläktet och vandringsmotivet har genom historien förenat människor i nästan alla kulturer: uttåg, vallfärder, missionsresor, tiggarmunkarnas hemlöshet. Vallfärden finns i stort sett inom alla olika religiösa kulturer: hinduers vallfärder till Ganges, katolikernas valfart till Rom, judars och kristnas pilgrimsresor till det heliga landet och muslimernas till Mecka, för att bara nämna några vallfärder.

Redan från kyrkans första tid började kristna vandra till heliga platser. Det kunde ske genom att de första kristna sökte upp martyrernas gravar. De ville samlas för att stödja och inspirera varandra och dela tron på uppståndelsen särskilt under svåra förföljelsetider. Tron på Jesu ord att den som tror på honom skall aldrig någonsin dö och den som tror på honom skall leva om han än dör. Där vid martyrernas gravar lovsjäng man för att visa på Guds närvaro.

De första kristna kom att kallas *"Vägen"*. Jesus hade sagt att han var vägen, sanningen och livet och de kristna gick den väg som bar till himmelen. Om vi ser tillbaka på kyrkans historia finner vi att Jesu vänner på ett särskilt sätt varit ett vandrande folk. Drivkraften bakom pilgrimsvandringen är inte främst längtan efter riter, även om de är viktiga. *"Den djupare meningen är i stället själva rörelsen, uppbrottet från vardagen, koncentrationen på det inre livet, gemenskapen med de andra på vägen. Mål och syfte ger vägen dess namn."* Där möter oss några tänkvärda ord från Pilgrimscentrum i Vadstena, de som på olika sätt inspirerat oss i Sverige att återuppväcka intresset för vandringarna.

Pilgrimen är öppen och ödmjuk inför allt som är nytt och annorlunda. Under

vandringen möter pilgrimen medvandrare med olika traditioner och yttringar som till att börja med kan kännas främmande men ändå är fyllda av andligt innehåll och trosstärkande upplevelser, vilket berikar vandraren. I motsats till turisten ger pilgrimen av sig själv och delar med andra sina erfarenheter och tar emot nya kunskaper och intryck och blir en del av en större gemenskap. Mötet med andra människor leder inte till debatt och ifrågasättande utan till personliga samtal och respekt för varandras egenart och tro.

Alltsedan Pilgrimsåret år 2000 (Millenniumskiftet) har intresset för olika typer av pilgrimsvandringar ökat i Sverige. Medan man på många håll i landet uppmärksammat vikten av att iordningställa vandrings- och pilgrimsleder har det varit alltför tyst i Dalarna. Ändå finns det påtagligt vandrings- och pilgrimsleder som kallas Rombo-leden. Leden går från Mälardalen, och under medeltiden gick den genom Dalarna och fram till Älvdalen och vidare genom Härjedalen och in i Norge till Trondheim (Nidaros).

Orsaken till brist på pilgrims- och munkleder i Dalarna kan bero på att Dalarna alltid har varit skyddat från intrång av sina vidsträckta gränsskogar som varit svårgenomträngliga för vägfarande i äldre tid. Det gjorde att pilgrimerna till Nidaros föredrog mera lättillgängliga leder än Dalälvarnas skogsrika och glesbefolkade områden. De olika byarna har vuxit fram utan några större omstörtande händelser än kristendomen, digerdöden och bergsbruket, skriver Tomas Ljung i sin utmärkta bok *Sankt Olof i Dalarna*. Därför kan man få känslan av att Dalarna var ett landskap som inte hade några klart verifierade pilgrimsleder. Däremot finns det en hel del vandringsberättelser som antyder att det kan ha funnits allmänna vandringsleder där munkar och pilgrimer vandrat.

Dalfolket hade levt tämligen ostört i sina älvdalar djupt i de stora skogarna bortom de stora allfarvägarna. De hade levt där ostört utan önskad besök. Men så kom en tid då främlingar började vandra genom byarna. De kom i små grupper under maj och juni, de ville varken köpa eller sälja utan drog bara igenom byarna sjungande sina underliga och oroande sånger och deras blickar var fästa långt i det fjärran väster där havet låg. Pilgrimer kallades de.

Dalarnas kristnande

En viktig fråga när det gäller pilgrimsvandringar är på vilket sätt som Dalarna blev kristnat och hur munkar följde redan kända vandringsleder. **Snorre Sturlason skriver:** *”Det var så att folk var döpta vida omkring i kustbygderna, men de flesta kände inte till den kristna lagen. I de höga dalarna och fjällbygderna var det fortfarande helt hedniskt, eftersom folket, då det fick bestämma, helst mindes den tro som de hade haft i barndomen.”*

Vandrande munkar kristnade Dalarna

Vi vet inte mycket om hur Dalarna kristnades, men mest troligt kan vi anta att både tyska och engelska missionärer sökte sig uppåt skogarna i det inre av Dalarna. Mälardalen var kristnad och Olaf Haraldsson antas ha fått stöd av ledare från Mälardalen på sin färd mot Norge för att återvinna kronan. Därmed började en vandring av munkar omkring år 1100.

Det känns viktigt att göra en distinktion här mellan aktiv mission och passiv assimilation. Mest troligt är det så att i skogsbygderna kom kristnandet huvudsakligen genom att man gradvis övertog de kristna ritualerna. Man påverkades säkert också, under denna tid, av de handelsförbindelser som fanns mellan Dalarna och Mälardalen. Därifrån knöts ytterligare kontakter med Europa. På detta sätt kom landskapet i fortlöpande kontakt med omvärlden i vidare bemärkelse. Man kan också anta att vandrande munkar på deras färd mot Trondheim spred den kristna läran. Efter det att Olaf den helige blivit kanoniserad vet vi, genom olika forskningsrapporter, att många olika leder genom Sverige gick mot Trondheim.

Det var inte bara andliga och välbärgade som kunde ge sig ut på vandring. I boken *"Tusen år på kyrkudden"* i Leksand, skriver Åke Nisbeth: *"Det är knappast särskilt djärvt att förmoda att åtskilliga Leksandsbor under medeltiden tagit pilgrimsstaven och vandrat till någon eller några av de mest kända pilgrims-platserna och på så sätt kommit i direkt kontakt med andra och helt annorlunda miljöer och kulturkretsar. Närmast låg Uppsala med S:t Eriks relikter och Trondheim med S:t Olofs grav, men också mera avlägsna platser i kristenheten"*. Kyrkoherdar från Leksand som vallfärdade till Rom jubelåret 1350 omnämns.

Man kan anta att handels- och tingsplatser och kungsgårdar var spridningscentra för den kristna tron. Det var platser med kungligt inflytande. Tomas Ljung skriver: *”Vi kan utgå från att Dalarna redan tidigt ingick i Sveakungarnas planer för ett kristnat Svearike.”*

Att kristnandet kom till Leksand och hela Siljansregionen mycket tidigt har man förstått genom de spår från kristnandetiden som har gett oss en unik inblick i övergångsskedet i bygden. *”Vid utgrävningar under Leksands kyrka påträffades socknens äldsta kyrkogård, där bygdens första kristna blivit begravda. Generationen närmast före ligger gravlagd med samma slags kläder och gravgåvor ute i byarnas ättebackar. Övergångsskedet kan med god marginal dateras till åren omkring år 1100. Vid denna tid bör också den första kyrkan ha rests.”* (Thomas Ljung).

Leksand intog tidigt en ledande ställning i kyrkligt avseende och byns kyrkoherdar utgjordes under större delen av medeltiden av kaniker (Prästerskapet tillhörande Domkyrkan) från Västerås.

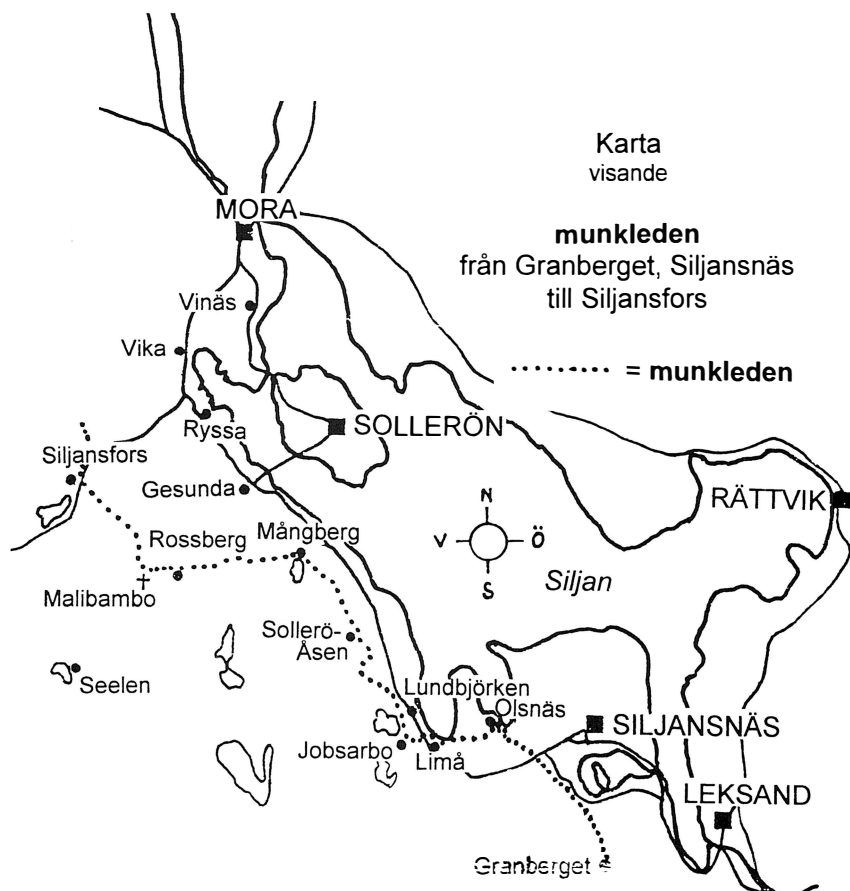
Romboleden

Romboland var namnet på de öppna Mälardalarna där den kyrkliga makten hade sitt säte under medeltiden. Det var också därifrån som Olav Haraldsson startade sin färd genom Sverige med destination Nidaros/Trondheim. När ordet kustbygden används kan det bytas ut mot slättbygden, (kan vara en förklaring varför leden från Mälardalen till Trondheim kallas för ROMBOLEDEN), vilket ger oss en annan förståelse av hur kristendomen kom in i Dalarna. I en norsk bok, *”Romboleden från Mälaren till Nidaros”* utgiven 2000 av Ellen Zirr Brox, ges oss en bild hur pilgrimsleden kan tänkas ha gått från Mälardalen, genom Dalarna och in i Norge och anslutit sig till norska leder mot Nidaros. Från olika håll i Europa vallfärdade man för att ta del av i Sankt Olavsdyrkan. Det var fromma människor som kom vandrande till Trondheim för att samlas på Olavs dödsdag den 29 juli för att fira Olavsmässan. Genom våra bygder gick en av alla dessa leder. Den östliga grenen av leden från Mälardalen antas ha gått upp till Nås nordligaste del och vidare in i Leksand, Sollerön och Älvdalen till målet Nidaros i Norge.

Den förmodade munkstigen

Tomas Ljung har presenterat i sin bok att Näsbygge fjärding (*nuvarande Siljansnäs*) redan under medeltiden var så folkrik att ett kapell skall ha funnits och även en bofast munk enligt sägnen skall ha varit bosatt här. Samma torde förhållandet ha varit på Sollerön. Den bofaste munken har med all säkerhet predikat och firat

mässa i kapellet, men om han gjorde några predikovandringar till bebyggelsen västerut är inte belagt. Däremot kan man tänka sig att han vandrade till olika fäbodar och under somrarna hade gudstjänster där. Den stig som löpte söder om Siljan gjorde säkert en avstickare på västra sidan av Siljan, eftersom Sollerön vid denna tid var bebyggd och ett slags centrum. En gammal tradition kallar den förmodade stigen för *Munkvägen*. Om så varit fallet kan man anta att pilgrimer vandrade även efter den leden. Vilken sträckning som gäller är av mindre betydelse, men att det har förekommit vandringsleder på västra sidan av Siljan är tämligen klart, även om de inte var lika väl använda som de på östra sidan av Siljan. Vi får inte glömma bort att det på västra sidan om Siljan fanns de så kallade *fäbodar* som troligen besöktes av munkar.

Man får dock anta att den naturliga och mest trafikerade pilgrimsleden gick över Rättvik med sin Olofskyrka. (*"Rättviks första kyrka sägs enligt legenden var grundlagd av Olav Haraldsson själv, under hans tåg mot Norge."*) Rättvik hör till de socknar som har flest Olofsminnen belagda. Då blir den leden, om det är en riktig iakttagelse, den som har utövat större dragningskraft än andra leder. Rättvik hörde till Leksands socken fram till 1320-talet.

Vad kan man veta om munkstigen (vägen)?

I *"En bok om Siljansnäs"* finns följande kortfattade kommentar. *"...och till sist den så kallade Munkstigen, en bitvis skönjbar stig, som en gång passerat genom den centrala bygden och nu återfinnes, där den tvärrar över Galberget mot Limå för att fortsätta vidare västerut in över Solleröskogen. Detta bör vara resterna av den medeltida, eller än äldre, allfarsväg, vars existens det finns alla skäl att förutsätta. — Tydligast är stigen i Galbergets tvära och steniga västlut, där i det svåraste partiet stenar och block röjts åt sidan. Stigens ränna kröker sig här utför slutningen som en torrlagd bäckfåra, alltför smal att släppa fram ens en vanlig enmeters hästlöpa."*

I november 1963 skrev Alm Erik Ersson och Anders Skarner ett brev till styrelserna för undantagsförvaltningar inom Siljansnäs socken. De hade fått uppgiften från Siljansnäs Hembygdsförening att uppmana de olika skifteslagen att röja och markera den gamla förbindelsevägen genom socknen från Västerdalarna och Österdalarna som tydligen hade använts av de s.k. *"Tiggarmunkar"* från Västerås till Nidaros (Trondheim). De ger en kort beskrivning om leden. (Se kartan) *"Vägen har markerats från landsvägen på Galberg och är tydlig på marken nästan fram till Stenvalkarne i Åbäcken. Från Åbäcken nästan fram till Anders Wördéns stuga i Olsnäs (förmodligen stugan i Mätchen) går den fram till Limådammen. Sedan går leden till Jobsarbo efter gamla bufförsvägen och fram till Bergslagsgården, därifrån efter Kolningsberget i Lundbjörkstjärn och fram till Allrönningssänget nära gamla landsvägen i Åsen. Och genom Hjulbäcksåsen nerom Almgårdarna och över Moåsen, Svartjärnsbäcken och fram till Sollerö rå c:a 100 meter väster om sockenröset.*

Norrut går en led genom Solleröåsen, Svenbacken, Mångbergsholen till Mångsjödammen. Där har vägens ena gren fortsatt på södra sidan Ekorrberget, Rossberget, Malibambo, Selen eller Lindans fåbodar. Andra grenen fortsatte genom Gesunda, Ryssa, Selja, Älvdalen där vägen än i dag är markerad.

När det gäller munkvägen speglar namnet, om det är autentiskt, ett minne av vandrande munkar som kan ha besökt någon fåbod längs leden, men det talar inte om att leden var en huvudled för pilgrimer.

Vad gäller idag

Under år 2000 tog vi fasta på detta och förberedde en pilgrimsvandring som anknyter till den s.k. Rombleden som går från Mälardalen till Trondheim (Nidaros) en led med anor från Olav den helige (*Helgonet i Nidaros*), som dog 1030 vid slaget i Stiklestad. Pilgrimsleden eller mest troligt en avstickare från leden har med största sannolikhet passerat Granbergets fåbod och gått förbi Olsnäs och Limå bruk och där kallats MUNKVÄGEN. Den har gått vidare in i Solleröskogarna förbi Mångberg och mot Mali Bambo för att sedan fortsätta till Siljansfors. Ett arbete är på gång för att återupptäcka vandringsleden inom våra församlingar väster om Siljan. Att märka den förmodade leden har startats och vi hoppas att vi så småningom kan ansluta den till den redan utmärkta leden från Älvdalen till Trondheim. Vi har också funnit att Siljansleden på många ställen följer en gammal vandringsled, vilket underlättar vårt arbete.

Under pilgrimsvandringen kan många sköna vilostunder upplevas vid en eld med puttrande kaffepetter.

Att vara pilgrim är att vandra i nuet och verkligheten. Min önskan är att vi varje år kunde inbjuda till vandringsdagar med utgångspunkt från Granberget och Olsnäsgården genom Solleröskogarna till Malibambo och vidare. Pilgrimen får då vara med om enkla och avslappnade vandringsdagar efter en gammal förmodad

pilgrims- eller munkväg som av våra fäder kallats MUNKSTIGEN. Vandringarna går genom gamla fåbodar, natursköna platser och historiska kulturområden och marker med sina speciella legender och berättelser. Vandringarna kan ske individuellt eller i grupp. Man vandrar under tystnad, ger tillfälle till samtal, lyssnar till berättelser, stannar upp i meditation och mässor när så önskas.

Övernattningsstugor

För att en vandringsled skall fungera bra behövs det rastplatser och övernattningsstugor liknande den i Mali Bambo vid Långsjön inom Sollerö församling. Inom Leksands pastorat vid Granbergets fåbod finns den s.k. Kronstugan som vi har möjlighet att bruka som övernattningsstuga (själstuga) för trötta vandrare. Det finns säkert andra stugor som skulle kunna användas som övernattningsstugor efter den förmodade munkstigen som ansluter till själva Romboleden inom Mora församling. Jag är övertygad om att våra församlingar och hembygdsföreningar skulle vara intresserade av dessa att stugor skulle kunna bli tillgänglig för både vandrare och de som önskar göra korta dagsutflykter. Det finns övernattnings- och kokmöjligheter för vandrarna. För att kunna utnyttja stugorna skall klara ordningsregler utarbetas.

Tankar inför framtiden.

Birgittaåret skulle kunna bli en bra startpunkt för ett arbete med att återupptäcka Munkvägen. Jag önskar att Sollerön och Siljansnäs tillsammans skulle arbeta för att Munkvägen på västra sidan av Siljan kunde utvecklas till att bli en attraktiv led för vandrare. Vi kan också ansluta till leden från Snöåbruk i Järna som har förbindelse med leden från Mälardalen. Den leden kommer fram vid sjön Molnbyggen och delar sig där. Den mest troliga stora leden gick över Leksand mot Rättvik och den andra mindre leden gick över Granberget ner förbi Galberget till Olsnäs och Limån, för att sedan fortsätta genom Solleröskogarna där den mest troligt delade på sig vid Mångberg, så att den ena leden gick över Gesunda mot Selja och Älvdalen och den andra följer Siljansleden över Rossbergs fåbodar till Malibambo och Siljansfors mot Älvdalen.

Det fascinerar mig att få arbeta för att en pilgrimsled skulle kunna bli utmärkt från Köping genom Dalarna och fram till Trondheim. Efter den leden finner vi många intressanta kulturminnesmärken och får också lära många folklivs- och vandringssågner. Intresset för vandringar ökar mer och mer och varför skulle vi inte ta vara på tillfället att förverkliga ett av pilgrimstankens mål.

Väster om Rossbergs fäbodnar finns Malibambo (Malins kyrka) med altaret och korset vilande i eftermiddagssolen.

Mali Bambo

Digerdöden är omvittnad och styrkt och från denna tid härstammar en av flera berättelser om Dalarnas helgonlegender - sägnen om den heliga Malin från Sollerön

Man borde förbättra den friluftskyrka som färdigstälts på den plats där man enligt legenden antog att Malin dog. Legenderna om Malin är väl kända och ofta berättade. En pilgrimsled vinner i styrka genom att man kan berätta historier om ett händelseförlopp. Om det har hänt eller inte hänt är av mindre betydelse. I varje sådan berättelse finns det en djupare sanning som vandraren kan uppleva på ett symboliskt sätt.

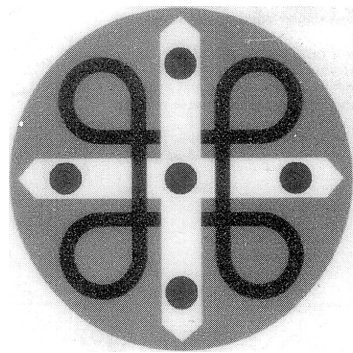
Den stora rid- och gångvägen västerut gick också förbi Mali Bambo över sjumilaskogen till Värmland. En annan färdväg som kom fram vid denna plats var den från Leksand och Siljansnäs och gick enligt traditionen över Åsen och Mångberg, Borberg och Rossberg och vidare över fäbodarna Hållen och troligen fram till den plats som nu heter Siljansfors. Det intressanta är att just vid korsningen mellan två livligt nyttjade vandringsleder blev en kultplats, som många forskare dock ställer sig tveksamma till.

Minnestavlan vid Malibambo som sattes upp av Hembygdsföreningen 1972. På tavlan finns en klocka och en bild.

Pilgrimssymbolen

Pilgrimssymbolen består av Kristi fem röda sårmärken, vitt pilgrimskors och blått S:t Hans-kors (Sevärdhetskringlan) på gyllene helhetscirkel. Vi har av Pilgrimscentrum i Vadstena fått tillåtelse att använda denna symbol för Munkstigen.

Pilgrimsattributen

SKORNA är efterföljarens symbol och berättar om vikten av långsamhet i en stressad kultur.

STAVEN är vägvisandets symbol och visar på frihetens kraft i en tidskomprimerad värld.

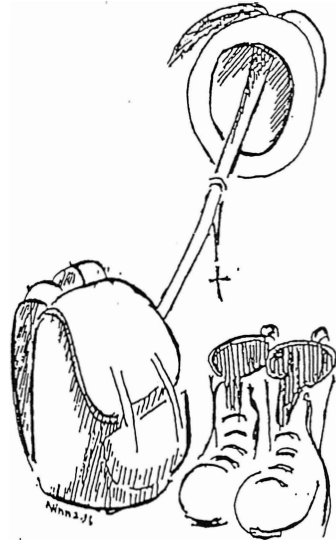
TÅLTET är en bild för enkelhet i en tid då konsumtion och materialism blivit honnörsord.

KAPPAN omsluter pilgrimen som tystnaden, en bristvara i ljudbrusets samhälle.

HATTEN skyddar mot sol och regn och är bekymmerlöshetens symbol.

RÄNSELN är pilgrimens hela skafferi, som delas med medvandrare under vägen i inre och yttre mening.

KORSET är pilgrimens identitetsbricka och berättar om vårt behov av andlighet,

Litteratur:

Forsslund, Karl Erik: -*Siljan (Sollerön och Siljansnäs)* Med Dalälven från källorna till havet. 1921

Jonsson, Lilly: -*Malin och Mali Bambo*, Sollerö Hembygdsförening 1994

Ljung, Tomas: -*Sankt Olof i Dalarna*. Kult och vallfart. Dalarnas fornminnes och Hembygdsförbunds skriftserie 36, 2001

Lindström, Hans-Erik: -*Gå med Gud*. Ett sätt att erövra långsamhetens kultur. En introduktion i pilgrimsvandring. Cordia 1999. -*De fyra Elementen*. 1997

McManners, Hugh: *101 Goda Råd, Fotvandring, Wahlström, 1999*

Svenska kyrkans biskopar: -*Pilgrimsvandringar i Sverige*. Svenska Turistföreningen 1995

Zirr Brox, Ellen: -*Romboleden, från Mälaren till Nidaros*. En kulturhistorisk vandring, Selbu-Tryck AS, 2000.

Rumar, Lars: -*Helgonet i Nidaros*. Olavskult och kristnande i Norden. Riksarkivet, 1997

Stig Jonsson